

Een zegen voor het onderwijs

Een debat over de toekomst van het Nederlandse onderwijs

door Ib Waterreus en Pien van der Hoeven

Ursie Lambrechts is Tweede-Kamerlid voor D66 met onderwijs en wetenschap in haar portefeuille. Leo Prick is directeur van adviesbureau Intervu. Hij is gepromoveerd op personeelsbeleid in het onderwijs en heeft een wekelijkse onderwijscolumn in *NRC Handelsblad*. Tom Stoelinga is voorzitter van het College van Bestuur van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

Hoe ziet u de positie van het Nederlandse onderwijs in vergelijking met andere landen?

Lambrechts: Het hangt af van het onderwerp; Nederland scoort bijvoorbeeld hoog als het gaat om wiskunde, maar niet als het gaat om taal. Als wordt gekeken naar andere aspecten zoals het aantal mensen dat zonder een diploma het onderwijs verlaat, dan doet Nederland het helemaal niet zo goed in vergelijking met veel andere landen. Er valt dus nog heel wat te verbeteren aan het onderwijs. Daarom ben ik ook blij met de grotere openheid in gegevens van de laatste tijd. Die nieuwe gegevens laten zien dat het niet zo goed gesteld is met de kwaliteit van het onderwijs zoals lang gedacht is.

Prick: Wij zijn wereldkampioen *drop out*. Het is niet moeilijk om hoog te scoren als je iedereen die niet meekomt op het VWO naar het HAVO verwijst, van het HAVO naar het MAVO en van het MAVO naar het VBO. In Amsterdam bijvoorbeeld blijkt dat op heel veel scholen niet meer wordt geregistreerd wie afwezig zijn. Leraren vinden dat prima, want er zijn heel veel leerlingen die men op scholen liever kwijt dan rijk is.

Idee nodigde Ursie Lambrechts, Leo Prick en Tom Stoelinga uit om met elkaar van gedachten te wisselen over de toekomst van het Nederlandse onderwijs.

Alle drie vinden zij meer investeringen in het onderwijs noodzakelijk. Maar hoe moet dat extra geld besteed worden?

In hoeverre kun je scholen inschakelen bij de oplossing van maatschappelijke problemen? Hoe verhoog je de status van de leerkracht?

Hoe verklein je het aantal uitvallers?

En: Is het lerarentekort in wezen een zegen voor het onderwijs?

Stoelinga: Het probleem zit inderdaad bij degenen aan de onderkant die zonder diploma de school verlaten, daar moet meer in geïnvesteerd worden. Degenen die met een diploma van school komen zijn goed gekwalificeerd voor een vervolgopleiding.

Prick: Onze sterkte is tegelijk onze zwakte: onze leraren hebben in vergelijking met het buitenland een enorme vrijheid in het inrichten van het onderwijs. Dat werkt heel goed bij de combinatie goede leraren en goede leerlingen. Maar leerlingen met een zwakke sociale achtergrond hebben in ons systeem ook de zwakste leraren, en die combinatie is heel slecht. Het omgekeerde is bijvoorbeeld het geval in Frankrijk, waar op woensdag het vierde uur het hele land hetzelfde vak heeft en daarbij hetzelfde boek gebruikt. Dat is goed voor de zwakke leraren en leerlingen, maar juist slecht voor de goede leraren en leerlingen.

Hoe moet de uitval aan de onderkant van het onderwijs worden aangepakt?

Prick: Schooluitval moet niet met een algemeen aanpak worden bestreden, maar juist door het stimuleren van lokale initiatieven, zoals huiswerkstudio's.

Lambrechts: Het gevaar van het overlaten aan lokale initiatieven is dat sommige scholen het ontzettend goed doen, maar

dat de kennis daarvan nooit de andere scholen bereikt.

Prick: In Groningen is het initiatief ontstaan van de brede school (combinatie van basisschool en welzijnsinstellingen in één gebouw, red.), dat werkt daar goed, maar het is flauwekul om te zeggen dat nu overall brede scholen moeten komen. In wijken waar hoofdzakelijk allochtonen wonen, werkt een brede school juist getovorming in de hand. Uiteindelijk leren allochtone kinderen de Nederlandse taal niet door compensatieprogramma's maar door met Nederlandse kinderen te voetballen.

Ib Waterreus is redacteur van Idee. Hij is econoom en promoveert op personeelsbeleid in het onderwijs.

Pien van der Hoeven is historicus en eindredacteur van Idee.

Stoeliga: In plaats van de huidige uniforme aanpak moeten scholen inderdaad meer mogelijkheden en prikkels krijgen om eigen initiatieven te ont-plooien, maar ze moeten uiteindelijk wel verantwoording afleggen over hun resultaten.

Lambrechts: In de eerste plaats zou ik toch binnen de scholen oplossingen willen proberen te zoeken. Achterstandscholen krijgen veel extra geld, daar mag ook een goede besteding van verwacht worden.

Prick: De grootste fout is om via scholen te proberen dit probleem op te lossen.

Het is verschrikkelijk voor een school om ongemotiveerde leerlingen binnen de

Leo Prick: 'Het lerarentekort is een zegen voor het onderwijs!'

poorten te moeten houden. Vroeger hadden we kostscholen en internaten, dat was de oplossing voor uitval uit het gewone onderwijs.

Stoeliga: De uitvallers aan de onderkant van het onderwijs, bijvoorbeeld in het VBO, hebben de balen van onderwijs, die associëren school met iets waar ze vooral niets mee te maken willen hebben.

Je zult dus een aanpak moeten kiezen die hen motiveert om wel iets te doen aan scholing en training. Het zal praktisch georiënteerd moeten zijn en dat vraagt een andere aanpak dan het traditionele schoolconcept.

Lambrechts: Voor oudere leerlingen die zijn stukgelopen in het onderwijs lijkt mij dat een heel goed idee.

Hoe kan de aantrekkelijkheid van het beroep van docent worden vergroot, zodat het lerarentekort wordt bestreden?

Tom Stoeliga: 'Nagelkerke schetst een karikatuur van de universiteit.'

Prick: Ik geloof niet dat er op dit moment een tekort aan leraren is. Voor gewone banen zijn genoeg sollicitanten. De enige banen

waar moeilijk docenten voor zijn te vinden, zijn die bij vervanging wegens ziekte, of banen met alleen lesuren op bijvoorbeeld maandagochtend en donderdagmiddag...

Stoeliga: Ik ben het niet met je eens dat er geen tekort is. In een aantal vakken begint een nijpend tekort te ontstaan, zoals Natuurkunde, Scheikunde en Duits.

Prick: Scholen hebben nu *lump sum*-financiering (grotendeels vrij te besteden budget, red.) en scholen hebben de vrijheid om het onderwijs zelf in te richten. In het MBO vangt men het tekort aan leraren in de praktijkvakken bijvoorbeeld op door goedkopere instructeurs, die onder supervisie van een docent werken. In Almelo worden TU-studenten ingezet die worden begeleid door docenten, het mag officieel niet, maar iedereen vaart er wel bij.

Lambrechts: Het tekort aan docenten verschilt inderdaad per vak en per regio, maar waar nu nog geen tekort is, zal het ontstaan. Als de oudere leerkrachten straks *en masse* met pensioen gaan, hoe kom je dan aan nieuwe mensen? Van de jongere generatie wil bijna niemand leraar worden. Het beeld is dat je alles beter kan worden dan leraar, en dat is een ontzettend grote bedreiging voor het beroep.

Stoeliga: In de eerste plaats moet de overheid het beroep aantrekkelijker maken. Daarbij gaat het niet zo zeer om het salaris maar meer om het verminderen van de werkdruk en het verbeteren van de werkomgeving en de loopbaanbegeleiding. In de tweede plaats moet de lerarenopleiding en de begeleiding van jonge docenten sterk worden verbeterd. Daarbij denk ik aan veel meer inspraak van de scholen in de opleidingen, zodat opleidingen op maat kunnen worden aangeboden.

Prick: Ik ben het met je eens dat betaling niet het kernprobleem is. Het gaat in de eerste plaats om de waardering voor het beroep. Het Berenschot-voorstel om competentiebeloning voor leraren in te voeren is rampzalig voor de status van leraren want het betekent dat driekwart van de leraren straks maar 'gewoon leraar' is. Wat in plaats daarvan zou moeten gebeuren is het leraarsberoep meer status geven en de werkdruk verminderen door de inschakeling van meer ondersteunend personeel.

Stoeliga: Een grotere rol voor instructeurs lijkt mij ook mogelijk, zeker met de komst van ICT.

Lambrechts: Met extra ondersteuning van de leraar ben ik het wel eens, maar het kan niet zo zijn dat een groot deel van de docenten wordt vervangen. In het basis- en voortgezet onderwijs kunnen zeker geen docenten door computers worden vervangen.

Ursie Lambrechts: 'Ik zie het als mijn taak om in de politiek draagvlak te creëren voor die extra investeringen in het onderwijs.'

Heeft de verminderde aantrekkelijkheid van het leraarschap ook niet te maken met een gebrek aan doorstroommogelijkheden?

Prick: De maatschappij en de ideeën over carrière maken zijn veranderd, dat maakt het gebrek aan carrièremogelijkheden in het onderwijs zo schrijnend. Het onderwijs heeft de laatste jaren weinig personele doorstroming gehad. Maar dat probleem lost zich vanzelf op, nu de generatie die alle doorstroomposities bezet straks met pensioen gaat. Nu het onderwijs weer nieuwe mensen moet werven, ontwikkelt zich vanzelf een personeelsbeleid en wordt de sfeer in het onderwijs vanzelf beter. Het lerarentekort is een zegen voor het onderwijs!

Daarnaast wordt de controle ook steeds beter. De inspectie die twintig jaar zijn werk niet heeft gedaan, begint nu weer echt te inspecteren. Scholen krijgen steeds meer vrijheid, maar moeten tegelijkertijd verantwoording naar buiten afleggen. Ik denk dat het op die manier vanzelf goed komt.

Lambrechts: Er is ook extra geld ingezet voor personeelsbeleid, of je dat nou competentiebeloning noemt of niet, dus dat zal de carrièremogelijkheden wel vergroten. Ik ben het er echter maar ten dele mee eens dat het tekort een zegen is. Het zal scholen wel uitdagen om het lesgeven aantrekkelijker te maken, maar het is niet positief dat het onderwijs talentvolle jongeren nu zo weinig aanspreekt dat een tekort dreigt.

Stoelinga: Om het beroep aantrekkelijk te houden moeten alle docenten van jong tot oud loopbaanbegeleiding krijgen. Het onderwijs heeft in het verleden alleen aan personeelsbeheer gedaan. Als vanaf nu het personeelsbeleid systematisch wordt aangepakt dan worden vanzelf ook een aantal andere problemen ook opgelost.

Prick: De Stoelinga's moeten ook de hand in eigen boezem steken. Het is schandelijk geweest dat lerarenopleidingen de afgelopen vijftien jaar steeds hebben geroepen dat er een lerarentekort zou komen, terwijl ze steeds werklozen hebben opgeleid.

Stoelinga: Prognoses maken schijnt ontzettend moeilijk te zijn, dat zie je ook bij tandartsen, waar overschotten en tekorten elkaar afwisselen. Een van de dingen die ons opbreken is dat we een te strak en uniform opleidingssysteem hebben. Daarin moeten de opleidingen verbetering brengen.

Nagelkerke stelt in zijn artikel in dit nummer van Idee dat de band tussen onderwijs en onderzoek in de universiteit verbroken dreigt te worden.

Stoelinga: Nagelkerke schetst een karikatuur van de universiteit. Er is geen sprake van het verbreken van de band tussen onderwijs en onderzoek. De standaardtaakstelling van het vaste wetenschappelijke personeel bestaat nog steeds voor een evenredig deel uit onderwijs en onderzoek, ook al wordt daar op sommige vakgebieden misschien iets van afgeweken.

Lambrechts: Niettemin valt het mij op dat er in Nederland animositeit bestaat tussen onderzoek en onderwijs, terwijl onderwijs eigenlijk gevoed zou moeten worden door onderzoek. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld Angelsaksische landen waar lesgeven veel hoger in aanzien staat.

Stoelinga: Het verschil in waardering voor onderwijs en onderzoek is een andere zaak, maar er zijn bijna geen hoogleraren die zich alleen met onderzoek bezighouden: echte toponderzoekers zijn tevens de beste docenten. De afgelopen jaren heeft bovendien een aanzienlijke verbetering van de kwaliteit van het universitaire onderwijs plaatsgevonden. Zo worden mensen bij beoordelingsgesprekken tegenwoordig ook altijd aangesproken op hun onderwijstaken.

Volgens Nagelkerke leidt de afrekening van wetenschappers op publicaties in Engelstalige tijdschriften tot wetenschappelijke versmalling...

Prick: Dat hangt af van de wetenschappelijke discipline, het voorschrift dat men in A-tijdschriften moet publiceren levert zeker problemen op in de sociale wetenschappen. In bepaalde vakgebieden kan men gewoon nooit publiceren in A-tijdschriften, die allemaal Engelstalig zijn, omdat bijvoorbeeld de onderwerpen gebonden zijn aan de Nederlandse context.

Lambrechts: Dat zou gecompenseerd kunnen worden, zowel door universiteiten als door de overheid. Net als bij de toponderzoekscholen, daar kwam in eerste instantie geen gamma-onderzoek voor in aanmerking. De publicatietrend is overigens niet alleen onheilzaam, want de competitie met de rest van de wereld levert wel kwaliteit op. Maar het gevaar is dat onrecht wordt gedaan aan bepaalde vakgebieden.

Stoelinga: Ik zie dat gevaar niet. Universiteiten en faculteiten letten erop dat dit soort gebieden niet marginaliseren.

Zijn extra investeringen in het onderwijs noodzakelijk en zo ja, wat zijn daarbij uw prioriteiten?

Stoelinga: Er zijn extra investeringen nodig in het initiële onderwijs (het jeugdonderwijs, red.) en in research. Mensen die post-initieel onderwijs willen volgen moeten het zelf betalen, respectievelijk door hun werkgever laten betalen.

Twee punten die ik ontzettend belangrijk vind, zijn de verbetering van de lerarenopleiding en de investering in de kennisinfrastructuur. De afgelopen twee regeerperiodes is bezuinigd op hoger onderwijs, terwijl in andere landen juist enorme impulsen voor de onderzoeksinfrastructuur zijn gegeven. Wat betreft kennisinvesteringen zijn we daarmee op achterstand gezet en lopen we geweldige risico's.

Lambrechts: Minstens tien jaar lang moet er veel meer geld naar het initiële onderwijs. D66 en dit kabinet hebben ervoor gekozen om daar te beginnen waar de achterstand aantoonbaar het grootst is: in het basis- en voortgezet onderwijs. Dat is het begin van een inhaalslag waarvan ik vind dat die veel langer door moet gaan dan de komende vier jaar. Twee miljard is gewoon te weinig om het allemaal weer op orde te krijgen. Daarbij moet uiteindelijk ook het hoger onderwijs aan de beurt komen.

De kwaliteit en de toegankelijkheid van het onderwijs moeten bij extra investeringen voorop staan. Bij kwaliteitsverbetering gaat het om investeringen in docenten en bij het vergroten van de toegankelijkheid gaat het om het voorkomen van schooluitval. Ik zie het als mijn taak om in de politiek draagvlak te creëren voor die extra investeringen in het onderwijs.

Prick: Om twee redenen zou ik meer aandacht willen voor de laagst opgeleiden. In de eerste plaats omdat we economisch ook behoefte hebben aan laag opgeleide mensen. In de tweede plaats kost de uitval aan de onderkant de maatschappij handen vol geld. In de Verenigde Staten zijn ze zich gaan realiseren dat het veel goedkoper is om die mensen goed op te leiden, dan ze in het criminele circuit terecht te laten komen. Daar hebben ze managers uit het bedrijfsleven op gezet die puur worden afgerekend op resultaten. De criminaliteitscijfers zie je in dat geval ook dalen. De extra investeringen in het onderwijs moeten volgens mij dus niet gericht zijn op klassen met een leerling minder, maar op een onorthodoxe aanpak van problemen. ♦